

Länsmän i Styrös socken

(en utredning 2019)

Styrös lilla socken är unik i göteborgsområdet genom att ha haft en egen länsman. Tillfälligt hade man, som synes nedan, t.o.m. två länsmän. Kanske det berodde på öbornas verksamhet med sjöfart och fiske som höll dem borta mycket från hemorten och innebar en stor risk för akut frånfälle. Styrös räknades från början som en del av Frölunda socken i Fässbergs pastorat i Askims härad. Häradet hade en länsman på fastlandet. Den närliggande och ungefär lika stora ögruppen Öckerö socken hade till skillnad från Styrös socken ingen egen länsman. Hur länge Styrös haft länsman är omöjligt att veta, minst från 1550. Skriftliga källor till socknens historia börjar med den för denna forskning om länsmännen viktigaste: jordeböckerna, först *längden över konungsgården* 1545. *Domböckerna* börjar 1593 och fortsätter in i nutiden med undantag av luckor 1598-1603 och 1605-1618. *Mantalslängder* finns i jordeboksserien från åren 1605, 1606, 1614 och 1619, samt, med mycket få undantag, från 1642 och framåt. Man skulle där kunna finna att en person var länsman genom att titeln anges i uppberättningen av personerna i socknen, eller genom att han var med och skrev under längden. *Kyrkböckerna* har ovanligt nog uppgifter från så långt tillbaka som 1579 och framåt (främst kyrkoräkenskaper med gåvomedel). Så har vi Olga Dahls stora verk om *Göteborgs tomtägare* från grundandet och framåt. Öborna hade en hel del att göra med den närliggande staden, och flera av dem flyttade dit och därifrån. Uppgifter om länsmän skulle främst kunna finnas i dessa fem källor.

Jordeböckerna (även om det finns luckor på upp till 15 år) är de som ger en mera sammanhängande bild, men de har vid en noggrann genomgång visat sig svårtolkade. Deras korta ord och meningar om länsmän kan i alla fall inte tas som intäkt för att just den gården hyste länsman. Tjänstemän hade ofta inkomsten från en lönegård och bodde enligt min tidigare forskning inte alltid på just den gården. Detta var min utgångspunkt. Senare har jag dock i fråga om länsmännen i de här häraderna läst att de som regel fick skattebefrielse för sin tjänst ("sitt omak") för den gård de ägde och bodde på. Var och en för sig av dessa hypoteser visade sig allteftersom vara svåra att belägga i källmaterialet.

Ett exempel (det finns fler enligt den fortsatta framställningen här) som kan belysa svårigheten att tolka jordeböckerna finns 1645: Jon Larsson på Brännö var länsman på öarna 1641 och 1643 (och ända till 1668), men i jb står det inget om detta 1645. Däremot står det då vid Gudmund Svensson på Styrös "länsmannen i svenska skärgården fritt". Det skall ändå inte tolkas som om Gudmund var länsman, vilket enligt ovan hade varit fel, särskilt som han kan ha avlidit omkring 1640 (kanske redan 1636). Och 1650 finner man att länsmannen på öarna hade en gård i Fässbergs socken som lönegård. Förklaringen är här att den årliga räntan av de flesta gårdarna i Styrös socken ägdes av amiralen Mårten Ankarhjem, vilka 1647 hade donerats (en del) och sålts (andra) till frälsegårdar för ett stort lån till kronan.

Jb är alltså svåra att tolka. Man behöver läsa varje bokstav och notera alla tecken (klamrar och bockar), samt jämföra olika år och jämföra med övriga gårdar i häradet. Dessutom måste man leta upp avkortningslängderna. Troligen skulle man också behöva gå igenom övriga länsräkenskaper än bara jb. En svårighet är att böckerna skrevs av olika personer och med så varierande intervall. Ibland finns längder för flera år i sträck, och ibland med ett intervall på 15 år (1550-65). Från mitten av 1600-talet är det ofta regelbundet fem år emellan längderna.

För att försöka se ett mönster i jordeböckernas olika uppgifter om länsmän och få ett hum om hur det förhöll sig med Styrös socken har jag gått igenom alla jb i flera omgångar, djupare och djupare, och noterat hur det står ordagrant och vad som står i fråga om övriga häradet. Detta har kompletterats genom det som finns i de andra källorna. En redogörelse och kommentar för vardera jb-året följer här nedan och kan ses ihop med länsmanslistan sist, där jag skrivit in hur det står i jb vid de gårdar som haft med länsmän att göra, och det överskådliga excel-arket.

Röd färg: säkra länsmän.

Blå färg: sannolika länsmän.

Grön färg: nämndemän som också kan ha varit länsmän.

Lila färg: allmänna uppgifter om länsmän i skärgården (ibland ihop med övriga häradet).

Jordeböcker

Det krävs en översiktlig förklaring för att förstå det som sedan följer här. Jordeböckerna är en del av kronans räkenskaper, helt enkelt en uppställning av inkomster och utgifter. De finns i länsräkenskaperna och kallas även fogderäkenskaper samt registreras i arkiven under benämningen landskapshandlingar.

Böckerna fördes med olika kombinationer av häradet. Vissa år handlar bara om Askims härad, andra år om 2-3 eller alla fem i området (Askim, Sävedal, Vättle, Ale och Flundre – med Svenska Hisingen, ett litet härad som ibland står med i rubriken och ibland inte, och Styrös socken eller Svenska skärgården – "Öijarne" - som inte är ett härad men ändå självständigt som ett mycket litet sådant vad gäller länsmän och tingsrätt, men inte i fråga om räkenskaperna).

Jordeböckerna visar kungens samlade årliga inkomster och utgifter, men de skrevs inte alltid varje år. De börjar med det som minskar inkomsterna: donationer, löner till präster, tjänstemän som länsmän, rättare och nämndemän, samt ett antal ryttare och knektar, ödegårdar och förmedlingar (nedsättning av skatten pga dålig lönsamhet). Detta kallas avkortningar. Sedan kommer listor över det som blev kvar och kunde levereras in, och så en sammanställning över utgifterna. Sist har vi listorna över de årliga inkomsterna (räntan) från alla gårdar, härad för härad, socken för socken, enligt de olika skatteklasserna (skatte, krono, kyrko och frälse). Det hela avslutas med listor över den samlade inkomsten från jorden, härad för härad, och vissa år ytterligare avkortningar och längder över kyrkans tionde som delades med kronan.

Ibland skrivs noter i marginalen. De görs av skrivaren och är ofta tänkta att förtydliga vissa saker, mest de olika avkortningarna. Det är viktigt att känna till att dessa noter avser *vem som det året fick räntan av den gården*. Om inget står betyder det ju att kungen fick räntan eftersom han ägde rätten till den. Om det står "haffuer lendsmannen" (har länsmannen) betyder det inte att länsmannen har och bor på gården (vilken tolkning man kan se i sockenlitteraturen) utan att *länsmannen har räntan av den gården* (och kan bo på en annan gård, vilket bevisligen var så vissa år). Ibland är det bara tankar om hur saker borde förändras för att förbättra resultatet. De kunde omsättas i praktiken eller bara förbigås och falla i glömska. Ett exempel på hur det kan se ut för en gård 1607 ges här, med normaliserad stavning.

Lars Jonsson på Asperö

Länsman   Smör 8 pund
                 Komål 4 vålor
                 Vekefisk ½ tunna
                 Foringsfisk 1 tunna
                 Konungshästar 4
                 Lagmanshästar 2

De olika skatterna som listas här förklaras nedan allteftersom. Smörräntan varierade från gård till gård (2-8 pund). Allt övrigt var helt lika. Trots den så olika smörräntan skrivs alla gårdarna förvånande nog som helgårdar.

En skattegård ägdes av bonden och en kronogård av kronan/kungen. Från början ägde skattebonden gården helt och tog hand om räntan. Några kronogårdar fanns inte före de nordiska rikenas tillkomst omkring 900-talet. Med tiden tog kungen hand om utmarkerna och sedan mer och mer, så att det för de självägande bönderna bara blev bördsrätten kvar: ägaren kunde inte avhysas så länge som den betalade skatten och höll gården och husen i hävd. Om detta inte klarades, blev gården öde och överfördes till kronan som skattevrak. Bördsrätten innebar också att de ofta flera ägarna till en gård kunde sälja sin del och få pengar enligt ett värderingssystem eller byta bort den. Men först måste släkten godkänna ägarbytet enligt viss ordning. Så kunde t.ex. kungen i mitten av 1600-talet ge bort räntan för de flesta gårdarna i Styrös socken till amiralen Mårten Ankarhjelms mot ett stort lån. De blev då en sorts frälsegårdar. En fråga som kräver sin förklaring är varför gårdarna i 1715 års förmögenhetslängd står med ett fast värde tillhörande Ankarhjelms ättlingar, medan bönderna bara noterades för obetydliga lösören. De ägde ju bara räntan och inte själva jorden. Längden fördes för en tillfällig skatt på förmögenheter för att finansiera Karl XII:s krig.

1545, 1546 och 1547

Här finns längder (konungsgården resp. lagmansfodringen) för vardera året men utan uppgifter om skattesats, vilket något försvårar identifieringen, liksom att socknen, i likhet med 1550, har en gård mindre än från 1565 och framåt. Men att alla gårdarna var skattegårdar gör att man kan dra säkrare slutsatser om släktskap vid ägarbyte än om de varit kronogårdar. Ingenting om länsmän finns här för öarna eller övriga häradet. För 1546 finns kyrkans korntionde i prosträkenskaperna för Skara stift. Här nämns Sten på Brännö och Lars på Asperö med en liten mängd korn vardera (2/3 skäppa=17 liter – alltså 170 liters skörd=1,1 tunna): de enda öarna med något åkerbruk att tala om (domboken 1684 16/7). Detta tionde betalades normalt av alla och kan senare ses i årliga längder socken för socken. Men Styrös (liksom Öckerö) slapp sedan detta helt pga den ringa åkern och finns inte med i dessa längder. Inget om länsmän i häradet.

1550

-Allmänt: nu börjar skattesatserna införas i längderna. Vi har störst nytta av smörskatten räknad i pund och mark, då den till skillnad från de andra varierar mellan gårdarna och gör det lättare att identifiera dem. Dock finns det fortfarande bara 13 gårdar. Styrös Sörgård (Bills gård) fattas, men 1545 och 1547 finns den med (då fattas i stället en resp. två gårdar på Brännö).

-Längden: det står vid en gård "Lendsmands Gorden" utan personnamn ("Gordenn" på den plats där namnet borde stått) direkt efter Brännös gårdar. Denna var en av två som hade 4 punds smörränta (sannolikt Nordgården, som inte nämns alls 1545-47). Det kunde ha varit Gudmund Svens gård på Styrösö (Nordgården) det gällde, vilken enligt domboken 1655 19/9 sades ha varit "gammal länsmansgård som länsmannen i svenska skärgården varit påförd". Det syftar nog inte på hur det var 100 år tidigare utan bara 10, och det faktum att länsmannen Jon Larsson på Brännö 1645 hade denna som lönegård, eftersom hans egen gård blivit ödelagd under kriget och inte kunde ge någon ränta. Den länsman som fanns på Styrösö några år i slutet av 1500-talet bodde dessutom i *Sörgården*.

-Bearbetning: den totala skatten för Styrösö sn 1550 motsvarar vad gäller komålsfisk 11½ gårdar och saltfisk 4 gårdar. Förö räknas med. Siffrorna tyder på en avsevärd avkortning som vi inte får veta något om. Gården Hemming på Amundön i Askim sn var 1550 "förlentt ländsmannen" (står vid namnet), vilket kan tydas som om länsmannen bodde på en annan gård.

1563

Detta år finns ingen egen jb, men i 1565 års jb står det om 1563 att bönderna utgivit 19½ tunna saltfisk (motsvarar 13 gårdar på öarna) och 100 vitlingar (Förö). Ingen rest på detta.

1565, 1566, 1567 och 1569

-Allmänt: fr.o.m. nu 14 gårdar i socknen. Ingenting om länsmän på öarna. I längden 1569 skrivs om Styrösöarna: "Wdööarna (utöarna) ligger till Frölunda i socknelegh", vilket får tolkas så att de officiellt hörde till Frölunda men i längderna hade egen rubrik.

-Längderna: en klammer om skatterna för "Lauriss" på Asperö 1565 liksom för säkra länsmän i de tre häraderna Askim, Sävedal och Vättle, tydande på avkortning som länsman. En Lars på Asperö nämns ända från 1545 utan att det framgår om han var länsman, men 1550 var en gård på Brännö länsmansgård. År 1565 ligger Förö i längden under Donsö Nedergård och 1566 under Jon på Asperö (dock står Jon sist av gårdarna som oftast från 1565, och Förö skrivs normalt allra sist, varför det är svårt att koppla ihop dem på det sättet). Förö ingick senare på ett tydligt sätt i löneförmånen för länsmannen (se 1573 nedan). År 1566 i Högen, Sävedals härad: "haffuer länsmannen frijdt" (vid namnet, kronogård med 8 pund smörränta) och 1567 i Råda sn, Börge i Hällebäck (6 pund): "haffuer länsmannen frijdt" (vid namnet) och 1569 Olof i Hällebäck: "lennsmannen" (vid namnet).

-Avkortning 1565: Askim, Vättle och Sävedal: 6 länsmän=6 hemman. Om det var två länsmän per härad, motsvarar det för Askim en på fastlandet och en på öarna. Men i längden går det bara att hitta en säker länsman i Askims härad (Frölunda) och två i Sävedals härad med sammanlagt 17 pund smör. Vättle, Hisingen och öarna har inga markeringar.

-Avkortning (allmän) 1567: av 302 skattehemman (förutom krono-, landbohemman och torp) i de tre häraderna var bara 104 behållna och kunde betala full skatt (142 var öde och 42 tagna av fienden).

-Avkortning 1569: nu fem häradar (även Ale och Flundre) i jb. Besitter länsmännen: 4 skatte- och 2 kronohemman. Av dessa sex är det bara om en noterat i marginalen att han var länsman (i Sävedals härad). "De 14 skärbönderna har skattat för en halv bonde"=avkortat 7 hemman. Totalt skatter för 14 hemman i skärgården. För öarna är skattesatsen den vanliga. Foringsfisk kallas här tingsfisk.

-Bearbetning: 1567: i totalsumman 54 vålor "arbetskomål" och 7 tunnor vekefisk (ingen foringsfisk), motsvarande 14 gårdar minus 2 vålor komål. Det minus som resulterar i 54 vålor beror på att Köpstadsö fr.o.m. 1550 som regel bara erlade 2 vålor (men 4 åren 1572-74, 1580 och 1600).

-Övrigt: 1565 noteras att socknarna Partille, Örgryte, Lundby, Tuve och Angered helt och hållet rövats och bränts. Även övriga gårdar var drabbade. "Somliga var rövade och brända, och somliga (bönder) bortrymda". Pga detta slapp de betala brandskatt. En silverskatt slapp de också, då de hållit kungens folk under hans färd till England. I Askims härad anges så gott som alla gårdar vara öde i jb 1567-72, ett resultat av Nordiska sjuårskriget. 1567 står det: "Haffuer fiendenne medh woll inthaget 2 Sochner på Hisinghen och Öyerne, dher haffue dhe danske frij bither [fribytare=kapare] sitt läger på".

1572

-Allmänt: från och med detta år skrivs den ena Styrsgården (Bills gård) sist i längden. Samtidigt ändrade andra gårdar plats i längden.

-Längden: **Per Olofsson på Donsö (Faggegården)**: "Lennsman" (vid namnet). Råda, Olof i Hälleback: "lännsmann".

-Avkortning: Askim, Vättle, Ale, Flundre och Sävedal: "Besittia 8 ländsmän wdij for.ne 5 häreder och haffue frijdt": 6 skatte-, 1 krono- och 1 klosterhemman. Summan av länsmännen efter tillkomsten av Ale och Flundre från året innan visar att man i de häraderna bara hade en länsman i vardera. Nedsättningen av skattefiskens motsvarar ett hemman=en länsman på öarna.

-Bearbetning: pga ödesmål slapp en icke specificerad gård sin skattefisk (men inte komål). Slutsumman av de från behållna ögårdar levererade persedlarna var 52 vålor komål (normalt 56), saltfisk (veke och foring) från 12 gårdar och 100 vitlingar (Förö). Avkortningen var 4 vålor komål (=1 gård) och 3 tunnor saltfisk (=2 gårdar). Summan på den levererade uppborren var: komål 40 vålor (a` 10 st) 4 fiskar, saltfisk 20 tunnor 2 ½ fjärding, samt vitling 4 klovar (a` 100 st) 40 fiskar, tydande på en numeriskt svårförklarlig avkortning: av komål fattas före avkortning $9 \frac{3}{5}$ vålor eller drygt 2 gårdar. Saltfiskens före avkortning bör enligt siffrorna ha kommit från $15 \frac{1}{2}$ gårdar, alltså fler än de 14 som fannas på öarna. Vitlingarna motsvarar drygt 4 enheter av Förös storlek, oklart hur det kan bli så mycket. Det är omöjligt att räkna ut detta exakt och förklara avkortningen, och det har nog ingen betydelse för analysen av länsmän. Det visar dock hur svårt det kan vara att tyda räkenskaperna, även om jag för detta år har skrivit av alla inkomster, utgifter och summeringar för att försöka förklara det hela. Något fattas i denna jb för att få ihop det.

-Förbytning: här finns en lista över persedlar som byttes med varandra och där man ser vad de var värda i förhållande till varandra, t.ex. 11 vålor och 6 fiskar komål=2 tunnor 2½ fjärding saltfisk.

1573

-Längden: Per Olofsson på Donsö: "**länsmanngårdenn**" (vid namnet) och **Olof Hillebrandsson på Donsö** (Nedergården): "lensmann" (vid namnet). Klammer före hans namn. Från detta år står att holmen Förö (sist i längden) "ligger wed lennsmans gårenn". Ingen länsmansnotering i Hälleback, men Kållered sn, Karl i Våmmedal: "lennsmannen" (latstreck).

-Avkortning: 8 länsmän: 5 skatte, 2 "skäre skatte", 2 krono och 1 utö=Förö eftersom det finns 100 vitlingar i skattelistan – klammer om alla dessa länsmansgårdar och i marginalen: "togos up aff öde och". De blev öde under kriget och kunde nu tas upp och odlas igen. I skattelistan för avkortningen ser man att den minskat med motsvarande två gårdar på öarna: alltså borde det nu vara två länsmän eller i alla fall två lönegårdar där. Senare i räkenskapen skriver man om länsmansfriheten: skatte 5, "skäre skatte" 1, krono 2. Och i marginalen vid "skäre skatte": på årlige rentan äre 2 skäre heman wnder länsman": alltså som förmodades ovan att det verkligen var en länsman som hade lönen från två gårdar. Donsös smörränta var 2+4 pund, vilket motsvarar den gängse länsmanlönen.

-Ytterligare i avkortningen 1573: under rubriken vederläggning får man följande intressanta upplysningar. K. M:t låtit vederlägga 172 skattebönder, 12 "skatte skärebönder", 50 kronobönder och 23 skatte- och kronotorpare för 26 lod... 13½ lod köpesilver som de har utgjort 1573=fodermalt ½ tunna per lod silver och *fodringsfisk* 1 fjärding per lod silver=6 tunnor. Även är vederlagt 5 länsmän för 10 lod köpesilver som de har utgjort enligt längden och som de 3 (övrige) inte har utgjort eftersom de var fångna och har ransonerat sig själva=fodermalt 5 tunnor. I jordeboken finns sedan en längd över denna skatt. Den finns med i excelarket för *jordeböcker och andra längder*.

-Bearbetning: det går inte att läsa jb på annat sätt än att Olof Hillebrandsson var länsman det året, även om det var Per Olofsson året före och efter. Obs att det var Per Olofssons gård som hade Förö. Det var 12 "skärebönder". Det stämmer med att rubriken till Styrös sn i jb-längden heter "Vthskierris Schata böndd." och att foringsfisk och annan skatt erlades motsvarande 12 gårdar/bönder. Eftersom det fanns 14 gårdar i socknen, fattas två. Det bör ha varit de två länsmansgårdarna på Donsö. Dessa var säkerligen två av de tre gårdar som inte hade utgjort köpesilver. Det erlades bara fodermalt för den tredje, något som öborna aldrig gjorde. Alltså får vi veta att länsmannen på öarna satt fången en tid under kriget, men tydligen frisläpptes (det kan också betyda att gården var ockuperad av fienden och öborna hade en form av husarrest).

-Förbytning: (se även 1572) 1 tunna 1½ fjärding saltfisk motsvarade 5 får. 3 vålor komål motsvarade 6 klovar (a` 100 st) vitling. 1½ pund smör var värt 1 daler ½ ort (man skiljde mellan *daler*; daler, skilling och ort, samt *penningar*; mark, öre och örtugar).

1574

-Längden: **Per Olofsson på Donsö**: "lensmann" (står vid namnet). Fässberg sn, Olof i Bosgården: "lennsmann" (vid namnet). Förö "ligger till länsmansgården".

-Avkortning som 1572-73, men 6 skatte och 2 krono. Förutom denna avkortning fick länsmannen Anders i Partille extra nedsättning, då han byggt nytt hus och dessutom "varit fången av de danska och sig själv ransonerat". Detta bör läsas ihop med motsvarande 1573 ovan. Den totala länsmansavkortningen visar att öarna bara hade en länsman. Angående denne står det sedan: "item oppå end lendsman som boor på Öyerne haffuer haffdt itt heman till ths han besitt, huilkit inths beståds [=inte behållet, klarade inte att betala skatten och blev öde]". Sedan följer skattepersedlarna med 4 pund smör och de övrige. Men Per Olofsson som var länsman hade en gård med 2 pund smör. Problemet kan lösas genom att jämföra jb 1573, 1574 och 1579. Det förstnämnda året var Olof Hillebrandsson länsman i Donsögården med 4 pund smör. Och i längden över brandskatt 1579 sägs dennes gård vara öde.

-Övrigt: sju av de åtta länsmännen hade förutom den vanliga friheten "tillägnat sig konungsfodrigen". De hade utverkat skattefrihet för denna persedel (4 konungshästar per gård), men det går inte att räkna ut om öarnas länsman var en av dem.

1576

-Längden: **Olof på Vrångö: "länsman"** (står mellan namnet och smörräntan). Askim sn, Anders i Storegården: "länssmann" (vid namnet).

-Avkortning: i 5 häradar 8 länsmän med 7 skatte- och 1 kronohemman. Persedlarna motsvarande en gård visar att öarna hade en enda länsman. Tre länsmän hade dessutom var sin egen gård med frihet, alltså två gårdar var.

1577

Ingen notering för öarna. Anders i Storegården: "haffuer ländsmannen" (står vid namnet).

-Avkortning: i 5 häradar 8 länsmän med 7 skatte och 1 krono och samma tre som året innan som hade ytterligare var sin gård. Det bör ha funnits en länsman på öarna även detta år, i och med samma totalantal (8).

1578

-Längden: **Lasse på Asperö: "lennsmann"** (står vid namnet). Förö: "liger till **lensmansgårdenn**". Anders i Storegården: "lensmannen".

-Avkortning: i 5 häradar 8 länsmän med 7 skatte och 1 krono och tre extra som innan.

1579

-Längden: **Lasse på Asperö: "ländsman"** (står vid namnet). Förö: "liger wnder ländsmans gården". Anders i Storegården: "lensmannen".

-Avkortning: i 5 häradar 8 länsmän med 7 skatte och 1 krono och tre extra som innan.

1580

-Allmänt: här finns bara en allmän avkortningslängd, och dessutom längder över kyrkotionde som inte berör Styrösö socken. Men i 1581 års jb finns också räkenskap för 1580, som i summan har 56 vålor komål för öarna, övrigt lika.

-Avkortning: i 5 häradar med 5 oförlänade socknar: 8 länsmän med 7 skatte och 1½ krono. Persedlarna motsvarande en gård visar att öarna hade en länsman. Bland de 8 fanns 2 som hade 2 gårdar vardera "för dhe sittia i stoer [svårläsligt]". Jmf med åren före och efter rimligt att anta att **Lasse på Asperö** var länsman även nu.

1581

-Allmänt: Askims härad förs för sig, och övriga häradar för sig. I summeringen för Frölunda socken står att det fanns 47 skattebönder med 14 "skärebönder".

-Längden: **Lasse på Asperö**: "haff.r lennsmannen" (står vid namnet). Exakt detsamma står för Förö sist i längden. Kan tydas som om länsmannen bodde på annan gård och hade räntan av denna. Måns i Storegården (Askim sn): "lennsmannen".

-Avkortning: de 4 häraderna (Ale, Flundre, Vättle och Sävedal) hade 6 länsmän med 4 skattegårdar och 1½ kronogård. Persedlarna visar att Askim inte räknas med där, dock Hisingen. För Askims härad står det i marginalen "Lendsmen" och därjämte: "Besittie 2 Lendsmenn på öijarne och haffua frijdt Schatta hemann 2, wtöo 1". Nedsättning: 16 pund smör, 1 tunna malt och 1½ tunna salt fisk (vekefisk och foringsfisk ihop), komål 4 vålor, årliga hästar 4, dagsverken 4 och vitling 100. Vitlingen står för Förö.

-Bearbetning: detta är ett exempel på hur svårt det är att rätt tyda jordeböckerna. Det går inte att läsa texten annorlunda än att det var 2 länsmän på öarna. Men avkortningen för de två avslöjar genom de specificerade persedlarna att den ena gården av de två inte låg på öarna utan måste ha varit den på fastlandet i Askims härad. Länsmannen Måns i Storegården, Askim sn, hade i sin ordinarie skatt bl.a. 8 pund smör, 1 tunna malt och 4 dagsverken, vilket ytterligare bevisar detta. Alltså bara en länsman på öarna.

-Övrigt: skattefrihet i 3 år åtnjöt en gård i Källered sn, vilken "avbränts av skogstjuvar".

1582

-Längden: **Hans "i Styrö"**: "lennsmannen" (står vid namnet). Förö som står sist direkt under Hans på Styrö = "haff.r lennsmannen". Askim sn, Erik Bengtsson (överstruket, och ovanför=Per Tordsson) i Hult: "Lendsman, men Rentan ähr honom iche tilsat wtaff thetta hemanett, wtan wtaff Pixebodha". Och i Pixbo (kyrkoherman i Råda sn): "Peer i Pixebodha Lendsmannen bruch ägerne och rentan är honom tilsatt".

-Avkortning: i 4 härad 6 länsmän med skatte 5 och krono 1, och 2 av dem 1 skatte resp. ½ kronogård förutom den de besitter. Besitter 2 länsmän på öarna, med fritt: 1 skatte- och 1 kyrkoherman, en utö och en utjord. Nu 10 pund smör, ½ tunna råg och 1 tunna 3 skäppor malt, förutom de vanliga ö-skatterna: öarna hade liksom året innan en länsman och de på fastlandet en med denna summa av skattebefrielse.

-Bearbetning: öarna en länsman liksom 1581. Det som inte stämmer helt är att smörräntan 10 pund är 1 pund mer än Styrö+Pixbo, men förklaras troligen av utjorden (se 1583).

1583

-Allmänt: på öarna inget om länsman i längden. Förö direkt under Hans på Styrö.

-Längden: Erik Bengtsson i Hult (Askim sn): "Lennsmann ½" (med klammer om alla persedlarna). Han hade även lönen från två utjor. Sävedals härad, Partille sn: Anders i Högen "lennsmann", och lite nedanför: Torsten i Hult "haff.r lennsmannen".

-Avkortning: "Haffuer lennssmanen i Askims herradt fritt för sitt omach han haff.r wed Slottett": 1 kyrkoherman och ½ skatteherman. Dessutom hade han ett hemman till (krono med 3½ pund smör). Och alldeles under detta: "Hans Biill lennssman (i marginalen) haffuer enn bonnde N. **Hanns Biill fritt för hann ähr länssmann på öierne**": skatteherman 1 (räntan motsvarar hans gård på

Styrsö). Detta är det enda stället hittills där länsmannen namnges så tydligt. Längre ner finns ytterligare en avkortning (framgår inte skillnaden mot ovanstående): "bessittie tuå lennsmänn och haffuer fritt" (=ett skattehemman och ett kyrkohemman). Men alla gårdarna i Styrsö sn var skattehemman liksom Hult. Av kyrkohemman i häradet heter det om Per i Pixbo: "Ehr wed lenssmannen". Och därunder om en utjord i Backa och en i Pjältered: "Wed lensman". Ändringen från 1582 hänger alltså kvar.

-Bearbetning: på öarna en och inte två länsmän, trots att det står två på ett ställe. Som tidigare år blir det rätt när man läser mer om gårdarna och deras skattepersedlar.

1585

-Allmänt: detta år finns ingen jb för Askims härad. Sävedal och Hisingen finns dock.

-Längden: för Anders Andersson i Gunnestorp står det: "Länssman". I Lundby står det vid "Anders på Stompnen: "haffuer presten" (som exempel på att en person hade en annan gård som lönegård).

1586 (ej jb)

En skeppare "Lares Jonsson på Assperödhen" nämnd i Nya Lödöse tänkeböcker 1586 19/10, då han anklagas för att ha fört in öl utan att uppge det för tullaren. Problemet verkar ha lösts utan att det behövde tas vidare via rätten. Möjligen den tidigare nämnde länsmannen som alltså var skeppare samtidigt. Dock svårt att få åldern och generationerna att stämma.

1587

-Allmänt: här finns många uppgifter om olika tjänstemän i häradet i längden (gästgivare, rättare och nämndemän), vilka som lön hade fritt från dagsverken av sina gårdar.

-Längden: [Joenn på Asperö](#): "länsmannen frij". Per i Hult: "länssmanenn frij" och Per i Pixbo: "länssmannen frij". Inget om utjordarna där, men Åke i Bunketorp i Fässberg sn: "länssmannen frij".

-Avkortning: länsmannen i Askims härad fritt från 2 hemman, 1 skatte och 1 krono. Länsmannen på öarna besitter och har fritt hela året för sitt omak. Skatten för denne länsman är bl.a. 8 pund smör, vilket stämmer med Asperö.

1588

-Längden: [Joenn på Ässperöö](#): "Länsmannens". Detta står med bindestreck vid skattesatsen komål 4 vålor (=en av tre fiskpersedlar, ibland stavat "komolle", "comul" eller "commull"). Per i Hult: "Länsmannens frijtt" (=dagsverken). Per i Pixbo: "Länsmannens frijtt" (=en tunna malt).

-Avkortning: samma som året innan för Askims härad, men länsmannen på öarna hade fritt från 1 skattehemman i *Frölunda sn*. Det framgår dock inte av längden att det rörde sig om ett hemman där, men det var enligt skattepersedlarna med 8 pund smör Asperö som avsågs, alltså öarna som ju räknades till Frölunda sn (se 1603).

-Övrigt (om skattepersedlar): "4 worde kommel": vålor var ett vanligt mått på torsk och långa. En våla var 10 stycken fiskar. I en uppräknig i ett kvitto för Älvsborgs slott nämns fångst av flundror och vitling jämte de ovan nämnda. De två andra persedlarna mättes i tunnor: den andra i ordningen

kallades "vekefisk" och den tredje verkade ha att göra med foringen som på landet betalades i hö för hästhållning, men i skärgården i fisk, "foringsfisk" – 4 årliga hästar ersattes i skärgården med 1 tunna foringsfisk (1569 "tingsfisk"). Av alla skatterna varierade smörräntan mellan gårdarna (efter storlek och bördighet), medan övriga persedlar var lika utom komål som alltid var 4 vålor komål utom för Köpstadsö, där man fr.o.m. 1550 som regel bara erlade 2 vålor (men 4 vålor åren 1572-74, 1580 och 1600)..

Det egendomliga ordet *komål* har varit svårt att hitta i gamla ordböcker eller i texter om gamla skatter. Efter mycket letande finner man det i en gammal finsk bok på nätet om Sveriges och Finlands finanser 1582, där hela räkenskapen är införd på svenska från jordeboken. Komål är en fisk som står under rubriken torrfisk. Det året (1582) var det totala antalet vålor komål 54, vilket precis mosvarar Styrös socken. Det var alltså en unik skattepersedel för Styrös socken. Man bör betänka att Sydsverige då bara omfattade Östergötland, Småland och Västergötland, och att Vgtl ju bara nådde havet vid Styrös. Senare har jag funnit att det inte bör vara kummel, som en lokalhistoriker skrivit i sin bok. I stället kan det knappast vara något annat än "komål" som var en kyrklig smörskatt. Den uttogs lokalt i stället för kvicktionde (=en boskapsskatt). Gustav Vasa kallade den "then smörtiende". Ursprungligen var det alltså en kyrklig skatt, på 1 pund smör per mjölkko, men från 1560-talet gick den till kronan. Här var det i alla fall rimligen torsk som var fisken i fråga, och den kan enligt en j b ha levererats som torrfisk. I j b 1567 heter den "arbetskomål" och 1569 "arbetsfisk". År 1587 har man annorlunda persedlar och har för var och en ändrat från "konungsfisk" till komål, som om det var nytt då och hade missats först och behövde ändras (det började dock redan 1581, och 1582 skrevs vid de första gårdarna "konungsfisk", för de nästa "komuller" och för de sista "komullfisk", samt i summeringen endast "komulefisk"). De ursprungliga persedlarna detta år var: smör, konungsfisk (4), vekefisk (½), foderfisk (1), konungshästar (4) och lagmanshästar (2 – ändrat från 1 och togs ej upp tidigare år, och från 1588=2). Förö bara 100 vitlingar.

1589

-Längden: [Hans på Styrös](#): "länsmannens frij" (står med bindestreck vid smörräntan men det brukade bli frihet även från andra persedlar). Sven Ryttare i Eklanda (Fässberg sn): "länsmannens frij" (står med bindestreck vid dagsverken men måste avse även andra persedlar). "länsmannens frij" kan tolkas som om länsmannen bodde på annan gård.

-Avkortning: 6 pund smör, vilket stämmer med Hans (Bill) på Styrös. De två andra länsmännen för Askim och Hisingen hade precis samma smörskatt.

1590

-Allmänmt: öarna 0. Övriga 0.

-Avkortning: länsmän: 3 stycken. Eftersom den ene av dem, den på öarna, erlade 4 vålor komål i skatt, måste Hans på Styrös ha varit länsman, inte ännu Helge på Köpstadsö (se nedan), vilkens motsvarande skatt var 2 vålor.

-Övrigt: detta år måste alla behålla skatte- och kronogårdar i Askims härad och på Hisingen (175 ¾ stycken) erlægga 100 vitlingar för "ryttarnas nattläger". Man frågar sig hur gårdarna på landet kunde leverera fisk, men det ordnades väl genom förbytning (se 1572-73).

1593 10/9 (domb): Hans på Asperö slagen av Nils Kjellsson [på Vrångö]. Kallas varken länsman eller välaktad (brukar skrivas, då man var noga med titlar då).

1594 29/4 (domb): Nils Andersson länsman i ett mål om Eklanda gård. Man får förutsätta att det var länsmannen för övriga häradet.

1596 17/6 (domb): **Hans på Asperö nämndeman** vid häradsting i Eklanda (en av tolv).

1597 27/6 (domb): Häradsting i Torp. **Länsmannen på Köpstadsön** nämns, men utan namn (se 1600 nedan), dock var Lars Helgesson ibm i rätten i detta mål.

1597 14/9 (domb): **Hans på Asperö nämndeman** vid häradsting i Hönekulla i Råda sn (en av tolv).

1600

-Längden: **Helge på Köpstadsö**: "ländsmanen frijtt". Står med klammer för alla persedlarna, av vilka i avkortningen frihet innehades för 2 pund smör. Bedöms som säker länsman pga detta och domboken 1597 ovan. Formuleringen i avkortningen: "Länndsmannen på öijerne haffuer ett skatteheman fritt N. Köpstadsö". Anders i Alvered (Fässberg sn) precis samma: "ländsmanen frijtt". Står med klammer för alla persedlarna och i avkortningen.

1601

-Längden: **Lars Jonsson på Asperö**: "är Lendsman och hafuer frij wndantag. ½ smörs Skatten". Står jämte persedlarna under namnet, men utan klammer.

-Avkortning: i allmän längd i början (varje härads länsmansgård specificeras – Askim, Sävedal, Hisingen och Öarna) står det att länsmannen på öarna (ej namn) har fritt för sitt omak hela året=1 skattehemman. Och i särskild avkortning efter längden: **Hans på Asperö** "är lendsmann och hafuer frihet på alla årlige pertseler undantagandes half Smörskatt". Det fanns en Hans på Asperö samtidigt i längden. Här är det alltså så att öarna hade **två säkra länsmän**. De delade friheten från smörräntan lika men Hans var dessutom fri från övriga persedlar. Nils i Kobbegården (Askim sn): "Lendsman". Står vid malt men utan bindestreck. I avkortningen står det Nils i Kobbegården "Lendsmann".

1603 och 1604

-Längderna: inget på öarna eller övriga häradet om länsman där. I en unik längd över penninghjälp 1603 med 1½ mark per gård (Askims och Sävedals härader nedsättning från 1 daler pga fattigdom): "**Hans på Asperö** är länsman" (och betalade inget).

-Avkortning: länsmannen på öarna besitter och har fritt ett skattehemman "i Frölanda Sochen på öyarne", samma båda åren: bara nedsättning av 4 pund smör, motsvarande Lars Jonsson 1601. Inget om hur det var med Hans nu.

1603 23/9 (domb 1626 13/3): Ting hölls på Styrso (ej bevarat), varvid en gårdspart på Brännö blivit såld. Man tvistade 1626 och uppvisade gamla brev.

1604 14/8 (domb): Ting i Mölndal. Nils Helgesson på Styrso nämndeman (en av tolv).

1604 25/10 (domb): Ting i Krokslätt. Hans på Asperö nämndeman (en av tolv).

1605

-Längden: Hans på Asperö: "är lendsman". Står vid namnet. Nils i Kannebäck (Frölunda sn): "är lendsman".

-Avkortning: 4 länsmän i häraderna har 5 skattegårdar fritt under året för deras omak (tillsammans 17 pund).

-Bearbetning: kanske fortfarande två länsmän på öarna som 1601, eftersom skattefriheten för Hans var 4 pund, liksom övriga persedlar, alltså halva Asperö och i så fall samma förhållande som 1601=att Hans har hela friheten utom halva smöret, medan Lars bara har halva smöret.

1606

-Längden: Lars på Asperö: "ähr Lendsmann". Står nedanför namnet utan bindestreck eller klammer till persedlar. Övriga häradet 0. I Sävedals härad dock Anders i Snuggan (Härryda sn) "hafwer lendsmannen" och Anders Gudmundsson i Landvetter "ähr lendsmann".

-Avkortning: som 1605, motsvarande halva Asperö med frihet från all skatt utom 4 pund smör.

-Bearbetning: Lars kan ha samma nedsättning som Hans tidigare. Frågan är varför bara den ene av de två på Asperö nämns de här åren, när båda nämns 1601.

1607

-Längden: Lars Jonsson på Asperö: "Lendsman". Står vid persedlarna utan streck eller klammer. Övriga häradet 0.

-Avkortning: "Fyre Lendsmen wthi för.de häreder besitie och hafue frij för sitt omak om åhret": 4 skattehemman och 1 kronohemman. Smörräntan är hopförd för alla länsmännen och sägs vara 20 pund. Jmf med tidigare, då det var 17 pund ihop, stämmer detta med 4 pund (inte 8) vad avser Asperö. Av resten utgör komål 4 vålor och saltfisk 1½ tunna=samma mönster som året innan. De resterande 3 punden får sin förklaring 1609 och 1610, då man för frihet har uppfört en "gammal länsman i Landvetter som genom kungligt brev fått frihet i sin livstid". Han förs då inte ihop med de aktiva länsmännen.

-Bearbetning: länsmannen på Asperö har det här året nedsättning med samma persedlar som 1606 och således samma bedömning som då.

1609

-Längden: Lars Jonsson på Asperö: "Lendsman frij ½". Står vid persdelarna och avser halva smörräntan och halva komålet. Hans i Hylte (Askim sn): "Lendsmann frij". Klammer om alla persedlarna.

-Avkortning: 3 länsmän i 4 härader fritt (2½ skatte och ½ krono). Men i 4 härader måste man, förutom Askim och Sävedalen, räkna in Hisingen och öarna, även om dessa inte utgjorde ett eget härad. Dock hittar man i längderna 3 länsmän förutom den på öarna och den avgångne som hade

kungligt brev. Om man inte räknar den pensionerade stämmer det med 13 1/5 pund smör som friheten detta år påstås omfatta, men det var 4 länsmän och inte 3.

-Övrigt: i längden för alla tre Styrsgårdarna (och Svenska Hisingen) står det i marginalen: "ligger till de göteborgske". Skattebefriade i visst och ovisst enligt kungligt brev (kan ses i jb 1610 också). Och även: en skattebonde, Mats i Fiskebäck i Frölunda sn, fri från sina 4 dagsverken för att han rör slottets tjänare "in på öjerna" (även andra år).

-Bearbetning: samma som 1606-07 med Lars Jonsson länsman med nedsättning av både halva smörräntan och annan skatt.

1610

-Längden: Detta år fördes jb på annat sätt. Inga uppgifter om länsmän där.

-Avkortning: som 1606-09, där länsmannen måste finnas på Asperö som året innan, med halva smöret och komålet fritt.

1611

-Det här året den 24 maj svors en tro- och huldhetsed till den nya övermakten Danmark. Representanter från öarna skrev under, däribland **Lars Kindbo på Brännö**. Han skrivs i en bifogad skattelängd som (normaliserat) "Nu länsman Lars Kindbo". "Nu" måste betyda att han blev länsman en mycket kort tid innan. Lars (Larsson) Kindbo dog redan 1612, varefter länsmanssyslan återgick till Asperö, tills sonen Jon Larsson Kindbo långt senare hade kommit till ålder. Lars Jonsson på Asperö nämns i samma längd (1611) men aldrig senare i jb eller mtl, utom i jb 1619. Men där står han säkert med bara som ett namn på gården, då det i mtl för det året står "Hans" och dessutom två änkor (några år tidigare bara en). Obs också nedan att Hans på Asperö 1619 står som länsman i avkortningslängden för det året och inte Lars. Man kan se det som att Lars på Asperö dog precis 1611, vilket inte hann uppmärksammas vid skrivningen av den jb men som blev anledningen till att Lars Kindbo tog över länsmanssyslan. En av änkorna på Asperö i jb 1613-14 (nedan) kan ha varit Lars. Tydligt var det så att Lars på Asperö skulle efterträdas av Lars Kindbo i stället för Hans på Asperö. När Lars Kindbo dog efter bara något år och inte hade någon son som kunde ta över direkt, fick Hans fortsätta i alla fall.

1613

-Allmänt: några jb för 1613-18 finns i Älvsborgs län för de år Askims härad m.fl. hörde till Danmark.

-Längden: i den vanliga jb-längden inget om länsman.

-Avkortning: **Hans på Asperö**: "Länsman öfuer Skäregården pleger årligen hafua frijt for hans omak så och för mycken tillsöckningh med gästningh och annat" (står även länsman i marginalen och "½ skatten"). "Item för Källö". Källö noteras här för 1 pund smörränta, och Asperö 4 pund, vilket är hälften av den vanliga. I avkortningen även 2 änkor hos Hans på Asperö med 2 pund smör fritt. Svenning i Ekebäck (Frölunda sn) också "Länsman" i marginalen och i avkortningen: "Länsman i Aschims hered hafuer frij for hans omak".

-Bearbetning: obs att de två änkor ovan hade 2 pund smör fritt, medan Hans som länsman hade 4 som tidigare. Det kan betyda att den ena var änka efter den tidigare länsmannen Lars Jonsson och därför under en tid fick halv nedsättning.

1614

-Längden: **Hans på Asperö**: "Lenssmanden frij for hans Bestilling schyld". Och så klammer om den halverade skatten. Förö (skatteutö) ligger under Donsö till mulebete, Källö (kronoutö) under länsmannens frihet. Svenning i Ekeback länsmannen fri.

1615

-Allmänt: detta år finns bara en mantalslängd på "sölffskatten" av präster, borgare, bönder och meniga allmogem. År 1615 bara halva skatten (pga kriget) och andra halvan året efter.

-Längden: här uppräknas i Styrso socken 39 bönder (Asperö: Olof Jönsson och Anders Larsson) och 9 "husmän och drängar" (Asperö Hans Jonsson och Lars Andersson). Inget om länsmän.

-Avkortning: **Hans på Asperö**: "Lenssmand occ frij" (liksom Källö). Svenning i Ekeback: "Lenssmanden oc frij".

1616

-Allmänt: sölffskatten: 39 bönder på öarna (en struken och en ny) och 9 husmän/drängar (samma namn som 1615 vad gäller Asperö).

1618

-Längden: **Hans på Asperö**: "Leensmanden och frij". Källö som innan. Svenning i Ekeback samma som innan.

1619

-Längderna: Jb: **Lars Jonsson på Asperö**: "Lendsman" (med bindestreck till namnet). Mtl: **Hans på Asperö**: "Lensman" (4 skattlagda personer och 2 änkor). Tord Sevedsson i Fässberg: "Lenndsman fritt" (se även 1650).

-Avkortning: besitter 4 länsmän och har fritt för sitt omak. I marginalen: Gudmund i Landvetter, Anund i Fässberg, **Hans på Asperö** i Frölunda sn och Lars i Gunnarstorp på Hisingen, sammanlagt 17 pund smör. Det motsvarar 6 pund för Hans, men borde ju vara 4 som tidigare och senare år. Förklaras av 1620 (nedan). Hans alltså rätteligen 8 punds avkortning även 1619. Man räknar alltså inte med att Lars Jonsson är länsman längre, även om han står så i den ordinarie längden (Lars Jonsson får uppfattas som gårdsnamn, men Hans länsman nu).

-Övrigt: "kyrkorna i Askims härad illa skövlade och rövade av fienderna och nu dagligen hotas att nedfalla".

1620

-Längden: **Hans Börgiesson på Asperö**: "Lenndsman fritt". Källö ej med. Anund Tordsson i Fässberg: "Ländsman fritt". Samma för Lars Olofsson i Gunnestorp.

-Avkortning: 4 länsmän som besitter och har 4 skattehemman fritt, sannolikt Askim, Sävedalen, Svenska Hisingen och öarna som i jb 1619, sammanlagt 17 pund (=Asperö 8).

-Övrigt: Askims härad och Hisingen pläga aldrig utgöra penningar för dagsverken, men själva dagsverkena har de gjort, och några sågblock till slottet. Länsmanen i Landvetter extra skattenedsättning pga stor gästning, nu 3 pund, inte 5.

1620 6/9 (domb): **Hans på Asperö nämndeman** vid ting i Bosgården. Dessutom vid samma ting nämns Hans Börsson på Asperö som farbror å fädernet till Lars Olsson ibm. Ingen titel då.

1621

-Längden: **Hans på Asperö**: "Lenndsmann fritt" och klammer om alla persedlarna (var och en med normal sats och inte halverade där, bara, som oftast, i avkortningen). Även betitlad länsman i boskapslängden detta år.

-Avkortning för Askims och Sävedals härader gemensamt: "Besittia 3 lentsmen och hafua fritt for dheres store omak under Slotet": 3 skattehemman med 10 punds nedsättning. Anund i Fässberg (skattehemman, 6 pund): "Lenndsman Besitter och hafuer fritt 1621" med klammer om alla persedlarna. Liknande skrivning om Lars i Gunnestorp (skattehemman, ingen smörskatt) i Tuve sn (Svenska Hisingen) men ingen i Sävedals härad. Det stämmer med de nämnda 6 pund och Asperös halva nedsättning på 4 pund.

1622

-Avkortning: "Besittie 3 Lends Männ och haffue fritt for deres omak wndher Slottett N: Anon i Fesbergh i Askims heredh, **Hanns på Asperöö på öijerne** Lars i Gunnerstorp på Hijsingen. Dessa tre länsmän hade samma hoplagda smörskatt (10 pund) som året innan. Eftersom det var fritt med 10 pund smör och 4 vålor komål betyder det att Hans hade samma nedsättning som Lars Jonsson 1609. I marginalen: "NB. Efter länsmännen ombytes om icke hemmanens Ränta förändres, medhan de ähre alle åhren med lijke Ränta påförde". Något oklart hur det skall tolkas.

1622 (KR Frölunda kyrka): Under "Öijeboer: **Hans Byriesson**". Ingen hemort, men kan röra sig om Hans Börgesson på Asperö, som det finns två andra källor som nämner under samma tidsperiod. Alternativt den Hans Börgesson på Styrso som enligt avkortning i jb 1625 drunknade i Västersjön och kan ha varit släkting till Hans på Asperö, enär Hans på Styrso sannolikt var son till Börge Jonsson där, född på Asperö.

1622 14/4 (domb): Anund Tolsson länsman.

1623, 1624 och 1625

-Längderna: Alla öarna nämns som vanligt 1623 men utan personnamn. Ingen längd 1624 eller 1625. Inget om länsmän där eller i övriga häradet de tre åren.

-Avkortning alla tre åren: besitter tre länsmän och har fritt för deras omak under slottet: 3 skattehemman. Samma nedsättning av persedlarna som 1621-22. År 1625 i marginalen: "Synes wara Nogh. En länssman wthi be.te lille Häradh de andre twenne till Räst och Beswär". Likaså skriver man

nedan om rättarna som var fem (rättare lydde under länsmännen) att det var två små gäll i Askims härad och tillräckligt med en i vardera, de andra tre till rest och besvär. Man bör kunna överföra detta till länsmännen och se det som Askims härad med två prästgäll även gällande dem. Det lilla häradet var Askims med Hisingen, vilkas räkenskaper fördes ihop 1625, och de två gällan (pastoraten) enligt avkortningen Fässberg och Hisingen. Någon minskning av länsmän och rättare till 1626 genomfördes dock inte. Det blev inte en länsman i Fässbergs och en i Hisingens gäll utan två i Fässbergs (Askim och Styrso).

-Övrigt: i avkortningen till boskapshjälpen 1625 förekommer en Hans Börgesson på Styrso. Se 1622. Länsmännen begärde och fick 1625 "njuta fritt sina boskapspenningar för sitt stora omak" = 5 daler 26 öre.

1624 22/10 (domb): Bengt Andersson länsman (för häradet).

1626 och 1627

-Längderna: För 1626 helt annan uppställning med kolumner. Ingen längd alls 1627. För 1627 har man i summeringen av häradet räknat om persedlarna till pengar. 54 vålor komål var då värda 27 daler. 21 tunnor saltfisk var värda 105 daler, och 100 vitlingar 2 mk/16 öre.

-Avkortning: "Tuå Läntsmän besittia och haffua fritt: 2 hemman. I längden 1626 är Lars Fagg på Brännö och **Olof Hansson på Asperö** avbockade i kanten, säkerligen för avkortning (Lars för fattigdom, Olof troligen som länsman). Ingen annan i häradet avbockad. Här förs Askims och Hisingens räkenskaper var för sig. Länsmännen i Askims härad är två: en på landet och en på öarna. Smörskatten på 10 pund ihop som tidigare år stämmer, då den bara räknas på Askims härad.

-Bearbetning: ytterligare ett år där det står två länsmän på öarna, men då det bara var en.

1628

-Längden: Helt annan uppställning med kolumner, liknande den 1626. Inget om länsmän. -
Avkortning: "Lentsmannen i Skierregården hafwer fritt Skatehemman 1". Här specificeras de olika persedlarna. Smörräntan=4 pund, allt övrigt normalsats. Detta är säkerligen som tidigare halva den normala smörskattesatsen och betyder att gården är Asperö, den enda som hade 8 pund i normalränta. I boskapslängden för 1628 är **Olof Hansson** länsman.

1628 2/5 (domb): Ting på Donsö. Jon Larsson på Brännö slagit Nils Kock ibm. Även tvist mellan dessa om hundbett. I domen tillsägs Jon Larsson Kindbo och Nils Andersson (säkerligen de ovan nämnda) att hålla sams eller vid upprepning böta. Jon Larsson utan titel här och ännu ej länsman.

-Bearbetning: skrivningen "länsmannen i Skärgården" betyder att det bara var en där.

1629

-Längden: inget om länsman på öarna eller övriga häradet.

-Avkortning: "Tuänne Ländssmän Besitia och haffua frijt Som dee aff ålder hafft hafwa". "Av ålder" motsvarar det dansk-norska "av arilds tid". Det motsvarar "i mannaminne". I praktiken var det så att ett par gamla personer (ofta i 80-årsåldern) intygade att de genom sina föräldrar och deras föräldrar i

sin tur inte visste annat. Man hade kanske överblick över 150 år tillbaka på det sättet. Inget om skatte eller krono. För dessa två länsmän 14 pund smör sammanlagt. Denna ökning kan knappast förklaras på annat sätt än att Asperö fått hel avkortning. Förö öde och pga det avkortad sina 100 vitlingar.

-Bearbetning: det står "två länsmän" (på öarna), men det var som tidigare bara en.

1630

-Avkortning: "Tuänne Ländsmän Besitia och haffua frijt Som dee aff ålder hafft hafwa". Nu två *kronohemman*. Dock är Styrös sockens gårdar i längden för 1635 som vanligt skattehemman. För de två länsmansgårdarna 12 pund smör sammanlagt. I BML 1630-31 betalar [Olof Hansson](#) inte dessa skatter, kanske för att han var länsman.

-Bearbetning: bör vara en länsman på fastlandet och en på öarna i likhet med tidigare år (1581-82 och 1620-talet) när det står på samma sätt. Ingen längd och svårt att räkna ut hur den sammanlagda smörräntan minskat från 14 till 12 pund från året innan.

1630 29/4 (domb): Nämndeman (en av tolv) var [Jon Siggesson på "Styrös"](#) (enligt KR dock boende på [Vrångö](#)). Samma mål: S. [salig] Bengt Andersson står som fordom länsman i Askims härad.

1635

-Längden: [Olof på Asperö](#): "Lentsmannen i skiärgårdenn haf.r frijtt". Carl Andersson i Åby: "lentsmannen frijtt". Lars Olsson i Gunnestorp: "Läntsman frijtt".

-Avkortning: båda Donsögårdarna förlänade riks- och kammarrådet välb. Conrad von Falkenberg (samma 1637). Från och med nu inga avkortningar i avfotograferat material. Olof Hansson var son till Hans och nämns från 1622 i andra källor. Jb efter 1622 mycket kortfattade och utan angivande av namn på länsmännen. Mycket talar för att Olof blev länsman direkt efter fadern.

1637

-Längden: [Olof Hansson på Asperö](#): "Lentsmannen wthj Skiärgården frit så när som 4 pd Smör". Anders Helgesson i Lundby: Länsmannen fritt. Ingen annan länsman markerad.

1638 20/2 (domb): länsman Carl Andersson. Olof Hansson på Asperö nämns i ett mål vid detta ting. Ingen titel.

1639 18/12 (domb): [Jon Larsson på Brännö nämndeman](#) (en av tolv). Vid samma mål sålde Lars Fagg halvparten i Faggegården på Brännö till "Beskedeligh Man" [Olof Hansson](#) på Asperö, hans hustru Helga Larsdotter och deras arvingar. Beskedlig kan uppfattas som en lägre "titel" än välaktad, så det ordet betyder inte säkert, men sannolikt, att han var länsman då liksom tidigare. Han dog 1640 enligt vad man kan räkna ut av olika källor.

1640

-Längden: **Jon Larsson på Brännö**: "Lendsmannen frit". Carl Andersson i Åby: Länsmannen fritt. Lundby som 1637.

-Bearbetning: Jon=Jon Larsson Kindbo. Efterträdde Olof Hansson på Asperö som med fadern hade upprätthållit tjänsten efter Jons fars för tidiga död.

1641 23/3 (domb): "**Lendsmanen förståndigh Joen Larsson på öjerna**" (fullmäktig för barnen till Hans på Asperö vid bördsköp). Första gången Jon Larsson benämns länsman i en annan källa än j.b.

1643 24/11 (domb): Ting i Lundby för Svenska Hisingen och de svenska öarna "belägna till Askims härad". Närvarande bl.a. länsmannen på Hisingen Anders Larsson och **länsmannen på öarna Jon Larsson**, samt Hisingens nämnd (sex nämndemän).

1644 16/12 (domb): Närvarande bl.a. fordom befallningsmannen, länsmannen förständig Carl Andersson (nuvarande befallningsman Erik Andersson [Pihl]– även skrivet som häradsfogden). **Jon Larsson på Brännö nämndeman** (en av tolv).

1645

-Längden: **Gudmund Svensson på Styrso**: "Lenndsmannen j Swenske Skieregården fritt på sinn Löhn". Inget om länsman vid Jon Larsson på Brännö.

-Avkortning: anteckning om att Jon Larssons gård på Brännö var öde "och avhyst allt visst och ovisst". Jon kunde då inte få länsmanslön från sin egen gård, utan måste få den från Gudmunds gård på Styrso på 4½ pund smör, ungefär motsvarande hans egen på 5 pund. Carl Andersson i Åby: "Lendsmannen på sin Lön, och wederlagh för det som ähr förmedlat" (½ i vissa räntan och ¼ i ovissa pga fiendens ruin – så gott som alla gårdarna helt eller delvis ödelagda eller förmedlade).

1645 5/11 (domb): **Jon Larsson på Brännö nämndeman** (en av tio).

1646 28/4 (domb): Ting för Askim och Svenska Hisingen. **Mattis på Asperö ("Esperöd") nämndeman** (en av elva från Askims härad).

1646 12/11 (domb): Ting för Askim, Hisingen och öarna. **Nämndeman Jon på Brännö** (en av elva, förutom de normala sex från Hisingen).

1647 25/2 (domb): Ting för Askim och Hisingen. Länsman Lars Arvidsson (för Hisingen). **Nämndeman Jon på Brännö** (en av åtta, de flesta från Hisingen).

1647 19/5 (domb): Ting för Askim i Länsmansgården i Åby. **Nämndeman Jon på Brännö** (en av tolv).

1647 23/10 (domb): Kronans länsman Carl Andersson. **Nämndeman Jon på Brännö** (en av elva).

1650

-Längden: detta jb-år hade alla gårdarna i Styrös socken, utom Gudmund Svenssons på Styrös, blivit donerade till amiralen Mårten Thijssen Ankarhjelms som frälsegårdar (han hade fått flera gårdar i häradet, och var och varannan gård var donerad till olika framträdande personer). De står dock i den längden ännu som skattehemman.

-Avkortning: Tore i Sundberg (Fässberg sn): "**Ländsman Jon Larsson på Öijernne** fritt för sin tjänst". Se även 1619. Carl Andersson i Åby länsman och gården fri för sin tjänst (kungligt brev på den). Lars Arvidsson i Gunnestorp länsman på Hisingen och gården fritt för sin tjänst.

-Bearbetning: Jon Larsson kunde inte få länsmanslön från sin egen gård, vilkens ränta blivit donerad till amiralen. I stället fick han den från en gård i Fässberg sn.

1650 (KR): Jon Larsson på Brännö nämns utan titel.

1651 2/4 (KR): **Välaktad Jon Larsson**. Står sedan genom åren som välaktad eller länsman (eller både och).

1652 30/9 (domb): Carl Andersson nämnd som länsman sista gången i inledningen till en dombok.

1654 30/5 (domb): Erik Carlsson kronolänsman.

1655 19/9 (domb): Ting för Askims härad. Inventering av krögar- och skogvaktarhemman m.fl. Åby varit en lång tid en gammal länsmansgård. Blivit krögar- eller gästgivarhemman och 1652 köpt till frälse av välb. Hans Macklier i Gbg. Gunnestorp på Hisingen också gammal länsmansgård, nu undan länsmannen donerad till skeppskaptenen Hans Kinnaert. *Gudmund Svens gård på Styrös har varit gammal länsmansgård "som Lenssmannen på Swenske Öijerna och wthi Swenske Skiäregården hafwer varit påförth". Nu undan länsmannen såld till Beata de la Gardie som frälse, och länsmannen alltsedan betalts med pengar.*

1660

-Längden: Lars i Gunnestorp: "Länsman i Askims häradh Erich Carlsson frit för sin tjänst". Inget mer om länsmän i häradet.

1665 5/10 (domb): **Kronolänsmannen för Svenska Skärgården välaktad Jon Larsson**.

1669 25/6 (domb): **Länsmannen Lars Jonsson** å sin sal. faders Jon Larssons vägnar.

Sammanfattning och slutsatser

Länsmansinstitutionen i Styrös socken var urgammal och kan ha tillkommit redan under medeltiden. Antalet fastigheter på öarna var under lång tid 14. Folkmängden var dock betydligt större. År 1606

finns både jöb och mät. I den förra nämns 15 personer på 14 gårdar, i den senare 125 personer (mellan 16 och 60 år gamla, men de överåriga nämns ändå med namn, och även drängar och pigor räknas, dock inga minderåriga barn). Redan 1413 var det 14 gårdar (Hörman s. 228). Jordeböckernas skattesatser fastställdes 1524, varvid t.ex. smörräntan för en helgård sattes till maximalt 8 pund. Åren 1545, 1547 och 1550 noteras dock bara, av okänd anledning, 13 stycken. Då socknen redan i början av 1400-talet troligen hade lika många invånare, kan det betyda att man ansåg att öarna med sina kommunikationssvårigheter behövde ha egen länsman. Tidvis fanns det t.o.m. två länsmän där. Åren 1581 och 1582 är detta säkert, men uppgifter (=två namn/gårdar samma år) från 1573, 1601 och 1619 kan betyda att de var två även då..

Bondelänsmännen lydde under Älvsborgs slott och uppbar kronans uppbörd och inkomster av länet och redovisade och levererade till slottsherren. Denne var också handelsman och sålde skattepersedlarna vidare. Han tog även upp tull. Fiske bedrevs av slottet och redovisas t.ex. 1607: laxfiske i Sävedals härad och med två skutor i "Västersjön" med snöre och krokar (långrev?). Fiskeskutorna var ganska stora och användes också för andra transporter, t.ex. till Tyskland. Länsmannen i Sävedlas härad "aktade på fisket" och fick för detta omak behålla huvudet och ryggen av laxen. Länsherren satt med vid större ting, men vid häradstingen var det länsmannen som var närvarande (dock under äldre tid, i motsats till nämndemännen, sällan namngiven i ingressen till tinget). Genom mina ingående studier i alla källor till socknens tidigaste historia har jag funnit att det hölls ett ting på Styrso redan 1603 (tidigare ansågs socknens första egna ting ha hållits 1628). De fyra häraderna Askim, Sävedal, Svenska Hisingen och Vättle utgjorde en gemensam enhet i länet. Ibland kallas dessa häradar *Utlanden*, ett namn som enligt min mening syftar på att området var Västergötlands yttersta del mot Västerhavet. Man kan jämföra med att Styrsoöarna i längderna ibland kallades *Utöarna*. Man behöver inte se ett samband med Inland i Bohuslän, eftersom detta område på fastlandet enligt de äldsta källorna bäst kan ses i relation till *Öarna* (Orust och Tjörn). En del av skatten utgjordes av fyra dagsverken per år (dock ej Styrso socken) för slottet. Skatterna in natura av gårdarna i närheten av slottet levererades dit och konsumerades där. Förhållandet var likt det på Bohus slott och dess omgivning. Vid byggnadsarbeten och reparationer på slottet utkrävdes extra arbetsinsatser. År 1567 (under kriget) hörde Älvsborgs slott till Danmark. Då måste även invånarna i Öckerö, Torslanda och Björlanda socknar delta i arbetet. I slottsräkenskaperna 1654 (Hörman) ses att allmogen behövde frakta sten, både till lands och till sjöss (kanske Styrsoöborna engagerades med sina skutor). Länsmännen ställning mellan slottsherren och allmogen var ofta svår. De var ju själva av allmoge och måste ofta informera om nya gårdar och uppbåd. Det hände att en länsman i ett sådant läge slogs ihjäl av bönderna (t.ex. i samband med Nordiska sjuårskriget 1563-70). De hade som lön hela, eller en del av, inkomsten från en gård (ibland utökad med en utjord eller utö). I jöb står det de flesta åren vilken gård som var lönegård, men man kan inte rätt av dra slutsatsen att den gård som har en not om länsman i marginalen hyste länsmannen. Exempel på detta är 1645, då Gudmund Svenssons gård på Styrso var fri för länsmannens på Brännö Jon Larssons lön. Förhållandena kan ha ändrats på 1640-talet, så att man måste tolka uppgifterna om länsmän i marginalen i jöb-längderna annorlunda än innan. Det förefaller vid en förnyad och utvidgad utredning av häradets jöb med avkortningsuppgifter (där det ibland finns kommentarer efter själva förkortningsuppgiften) ha varit vanligt att länsmannen fick lönen från den gård han själv bodde på, i men ibland från annat hemman.

Styrso socken, som först var en del av Frölunda socken, hade från början enbart skattegårdar. Amiralen Mårten Ankarhjelms (död 1657) och hans hustru Elsa Macklier köpte 1648 (kungligt brev

1648 13/10) gårdar i socknen till frälse med garanti att inte förtränga jordägandena från deras rätta börd: Lars på Köpstadsö, Nils på Styrösö (=Tången), Jon på Vrångö, Anders på Vrångö och Olof på Asperö för pengar som staten var i akut behov av (drygt 2222 riksdaler). Det var en krigshärjad socken han förvärvade, där alla fastigheterna utom två (Köpstadsö, som ryttmästaren Lars Larsson Silfwerswård enligt jb 1640 hade fått på sin lön och Gudmund Svenssons gård på Styrösö som länsman i svenska skärgården tillfälligt hade på sin lön) var ödelagda eller nedsatta (förmedlade) i skatten. Alla gårdarna (inkl. den lilla Förö) utom Gudmund Svenssons gård på Styrösö är i jb 1650 uppsatta som tillhörande Ankarhjem. Förklaringen är att han 1647 hade donerats gårdar till sin pension efter berömliga insatser under kriget (enligt specificering i jb 1650) och 1648 köpt några till (enligt det kungliga brevet 1648 och specificering i jb 1650). Efter detta kunde länsmännen naturligtvis inte längre ha lön från någon gård där utan måste betalas med pengar. Jb saknas mellan åren 1650 och 1660. År 1660 (och ännu vid övergången till Gbg och Bohus län 1680) står som ägare till Gudmund Svensson på Styrösö: sal. greve Lennart Torstensson (hans änka Beata de la Gardie), vilken köpt till frälse. Åren 1645-50 får lönemässigt kanske ses som en övergångsperiod, då länsman Jon Larsson på öarna ändå fick sin lön från en gård, 1645 Gudmunds gård på Styrösö och 1650 en gård i *Fässberg* sn. I jb 1673-77 står det likadant om ägarna som tidigare, men med tillägget om Asperö att Ankarhjem ägde denna ö under panträttighet och, från 1677, att kronan förbehöll sig 4 pund och 6 12/13 mark smör. I jb 1690 heter det att årsräntan 1687 reducerats som lön till vaktmästaren på Nya Älvsborg. En ingående förklaring till köp, byten, förpantningar och donationer finns i den extra jb 1686 (bild 385). Asperö blev förpantningshemman 1675 genom ett gårdsbyte genomfört av "skeppsmajoren" Mårten Ankarhjem eller hans svärfar Hans Macklier.

Som en del av lönen hade länsman på öarna först även inkomsten från den lilla ön eller holmen Förö, senare från Källö (varvid Förö brukades under Donsö).

Länsmanslängd

Säkra

Två länsmän Möjliga

1565 och 1581 Lars på Asperö

1572, -73, -74 Per Olofsson på Donsö

1573 Olof Hillebrandsson på Donsö

1576 Olof på Vrångö

1578-79 Lars på Asperö

1582-83 och 1589 Hans Bill på Styrösö

1587-88 Jon på Asperö

1597-1600 Helge på Köpstadsö

1601-10 Lars Jonsson på Asperö

1601-10

1601-10 Hans Börgesson på Asperö

(nm 1596-20)

1611 Lars Larsson Kindbo på Brännö

1613-22 Hans Börgesson på Asperö

1635-37 Olof Hansson på Asperö

1626-30 Olof Hansson på Asperö

1640-68 Jon Larsson Kindbo på Brännö

1669-97 Lars Jonsson (Kindbo) på Brännö

1698- Carl Larsson (Kindbo) på Brännö

Var och en får tolka detta på bästa sätt, men här är alla källuppgifter som går att få och min tolkning av dem. Länsmanssyslan, i likhet med andra förtroendeuppdrag, gick ofta i arv från far till son eller från svärfar till måg. En serie länsmän i skärgården är den som börjar 1611 med Lars Larsson Kindbo på Brännö. Jon Larsson var son till Lars Kindbo, vilken hade kommit inflyttande till Brännö före 1595. Jon var först skeppare och kan ha varit det parallellt med länsmanssyslan, i likhet med andra länsmän i skärgården. Det blev fyra generationer med sonen Jon, sonsonen Lars och sonsonsonen Carl.

Före den här dynastin är det svårare. Under en period med två länsmän finner vi de samtida Hans Börgesson och Lars Jonsson på Asperö. Båda är t.ex. upptagna utan titlar och med ej namngivna hustrur i mtl 1606, där "Lars" står överst och "Hans" sägs vara över 60 år. Lars Jonsson kan ha varit son till Jon på Asperö, nämnd i jb 1587-88. Denne i sin tur kan ha varit son till Lars ("Lauriss") på Asperö, nämnd i jb 1545-81. Lars skrevs omväxlande Lares, Laris (en prick skrevs då precis över e för att skilja den bokstaven från c, men när den sitter högre upp skall bokstaven läsas som i), Lauriss och Lasse. Det är frestande att se två dynastier även på Asperö, den ena med tre generationer länsmän och den ena med två. De tre generationerna länsmän var inte länsmän kontinuerligt, då Donsö, Vrångö, Styrso och Köpstadsö kom in vissa år vardera 1572-1600. Kanske den gamle Lars på Asperö dog innan sonen var tillräckligt gammal. Ett alternativ är att skrivningarna i jb betyder att det rörde en lönegård och att gårdarna turades om att avlöna länsmanen (som då inte nämns med namn+länsmanstitel). En möjlighet är att länsmanssyslan under 1500-talet växlade mellan öarna för rättvisans skull, i likhet med nämndemännen som så långt möjligt skulle vara en från varje ö.

Hans på Asperö hette enligt två oberoende källor Hans Börgesson. Han var således varken namnmässigt eller åldersmässigt bror till Lars Jonsson. Det fanns visserligen enligt skattelängder en Hans Jonsson på Asperö, men det var en husman eller dräng som bara nämns en enda gång, 1615. Släktuppgifter om en Hans Jonsson finns i domboken 1596-97, angående arv i Krokslätt i Fässberg sn. I Nya Lödöse tänkeböcker 1598 nämns en Hans Jonsson med samma hemort. Han betalade en skuld genom arvejord från fadern Jon Amundsson. Hemorten för Hans Jonsson 1597-98 (1596 ingen hemort angiven) var "Esperöd(h)". Asperö skrevs visserligen så ibland då, omväxlande med bl.a. Assperöd och Aspö. Det är osannolikt att det rörde sig om två olika Hans Jonsson med en sådan hemort 1596-97 resp. 1598. Då är det sannolikt att den här personen kom från Angered sn och hade fått arv vid Mölndal och i Lödöse. Om han hade kommit från Asperö, borde domboken ha haft något att säga om hans eller syskonens arv på ön. Det kan inte ha funnits två länsmän Hans på Asperö samtidigt. Om nu den ende som i källorna har ett fadersman som skrivs Börgesson (både i jordeboken 1620 som länsman och i domboken 1622 utan titel) och som bevisligen (mtl 1606) var född omkring 1546 och bör ha levt på ön hela sitt liv var den som avses med "Hans på Asperö",

utesluter det en länsman Hans Jonsson där. Sannolikt har tidigare hävdatecknare bara läst länsmannen med namnet "Hans" i jordeböckerna, och så när de hittat en "Hans Jonsson i Esperöd" gissat att det avsåg just denne Hans.

Hans Börgesson var sannolikt född på Asperö, även om man inte finner någon Börge på Asperö i jordeböckerna före honom. I alla fall hade han fått en del av gården i arv, tillika med en Börta Börgesdotter, säkerligen en syster. Övriga syskon var Olof, Elin och Börta. Hans hade barnen Olof och Nils, vilka förefaller ha avlidit ganska tidigt jmf med deras bror Mattis/Matts (Nils enligt domboken efter 1638, Olof cirka 1640, Mattis efter 1670). Deras systrar var Börta och Karin Hansdöttrar. Olof var länsman efter fadern. I avkortningarna skrivs vissa år att lönegården även var besutten av länsmannen, varför detta här har tagits som bevis för att en gård oftast både beboddes av länsmannen och var hans lönegård.

Allmänt får vi uppgifterna om 1) att det fanns en länsmansgård på Brännö 1550, men det framgår inte vilken den var eller vem som då bodde där, 2) att Per Olofssons gård på Donsö (senare kallad Faggegården) 1573 kallades länsmansgården (samtidigt som den andra Donsögården, Nedergården, har "länsman" i marginalen), och 3) att Gudmund Svenssons gård på Styrös (Nordgården) i domboken 1655 kallas gammal länsmansgård (trots att gården som Styrös ende länsman bebodde var Sörgården, Bills gård – Hans på Styrös 1589 bör ha varit Hans Bill där, liksom bevisligen 1583). Den enda förklaringen som jag ser är att det funnits fler än en länsmansgård, genom att benämningen växlade pga uppdraget som länsman eller funktionen som lönegård.

Litteratur

Andersson, Thorsten. *Västsverige för tusen år sedan*. Göteborg 1984.

Berg, Wilhelm. *Elfsborgs slott*. I serien om länets fornminnen. Göteborg 1902.

Bjule'n, Helge: *Brännö under 1000 år*. Göteborg.

Danbratt, Folke och Odenvik, Nathan. *Styrös socken*. Styrös 1966. Digitalupplaga 2016.

Hörman, Ernst. *Västra Frölunda och Askims krönika*. Munkedal 1984.

Vennola, J. H. (förord). *Sveriges och Finlands finansställning 1582*. Helsingfors 1908.

Henrik Karlsson 2019